

A német parömiológiai minimum ismertségéről német szakos magyar hallgatók körében

Egy kérdőíves felmérés eredményei

1. Bevezetés

Vizsgálatom abból az idegen nyelvi oktatásban ma már általánosan elfogadott tényből indult ki, hogy az állandósult szó szerkezetek minden nyelv ismeretéhez elengedhetlenül hozzátartoznak. A tágabb értelemben vett frazeologizmusok nemcsak a nyelvi kompetencia részét képezik, hanem az adott nép, illetve nyelvközösség történelméről és kultúrájáról is sokat elárulnak. Ha tehát a frazeologizmusok köztudottan oly sok haszonnal járnak az idegen nyelvi oktatásban, felettébb érthetetlen, hogy a legtöbb felsőoktatási intézményben még szabadon választható óráként sem áll frazeológiai kurzus az idegennyelv-szakos hallgatók rendelkezésére. Ebből a tényből kiindulva joggal feltételezhető, hogy a német szakos magyar hallgatók ismeretei a német frazeológia területén¹ elmaradnak az optimális szinttől. Hogy ezt a feltevésemet igazoljam – vagy cáfoljam –, végeztem el az alábbiakban röviden ismertett felmérést.²

2. A felmérés célja és módszere

Vizsgálatom a frazeologizmusoknak nem minden egyes csoportjára terjedt ki, hiszen egy ilyen átfogó vizsgálat szinte kivitelezhetetlen volna. Ezért a frazeologizmusoknak csak egy csoportját választottam: a közmondásokat, vagy más terminussal: parömiomokat.³

A vizsgálathoz a kérdőíves felmérés tűnt a legmegfelelőbbnek. A megkérdezettek a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola német szakos hallgatói voltak: 100 első évfolyamos és 100 végzős hallgató, hogy a frazeológiai kompetencia feltételezett növekedése is tetten érhető legyen.⁴

A kérdőívbe olyan közmondásokat kellett felvennem, amelyek nem véletlenszerű választás eredményei, hanem a német anyanyelvi beszélők számára általánosan ismertek. Felmérésemnek ezért tehát a *német parömiológiai minimum* képezte az alapját.⁵ Erre vonatkozóan Grzybek (1991) vizsgálatait használtam fel, melyeknek Frey és társai (1970) gyűjteménye képezte az alapját. Az ebben a gyűjteményben megtalálható 275 közmondás első felét kellett Grzybek 125 megkérdezettjének kiegészítenie. Az ismertség határát Grzybek 95%-nál húzta meg, így – az ő felmérése alapján – 77 közmondás képezi a német parömiológiai minimumot (vö. Grzybek 1991, 256). Hallgatóim ennek a 77 közmondásnak az első felét kapták meg, melyeket ki kellett egészíteniük.

A felmérés kérdésfeltevése tehát így pontosítható: *Mennyire ismert a német parömiológiai minimum a német szakos magyar hallgatók számára? Mely közmondá-*

sok a legismertebbek, melyek teljesen ismeretlenek, függ-e az ismertség az anyanyelvi ekvivalensek meglététől, illetve mennyiben magyarázhatók a hibák interferenciális hatással?

3. A német parömiológiai minimum

Az alábbiakban megadom annak a 77 közmondásnak a teljes alakját, melyek Grzybek vizsgálatai alapján a német parömiológiai minimumot képezik. A függőleges vonal jelzi, hogy a közmondásoknak mely része volt megadva, illetve mi volt az, amit a hallgatónak kellett kiegészíteniük. Noha a kiegészítéses eljárás nem volt mindig problémamentes – például az olyan rövid közmondásoknál, mint *Einmal ist keinmal* –, az eljáráson nem változtattam. Megtartottam a közmondások sorrendjét is: először következnek a megkérdézettek mindegyike által ismertek (18 közmondás), majd azok, amelyek a 97,5%-os ismertségi határ fölött voltak (34 közmondás), végezetül pedig a 95-97,5 % ismertségi szint közöttiek (25 közmondás):

1) Der Klügere gibt nach.	28) Einmal ist keinmal.
2) Eine Hand wäscht die andere.	29) Ein Unglück kommt selten allein.
3) Es ist nicht alles Gold, was glänzt.	30) Ende gut, alles gut.
4) Es ist noch kein Meister vom Himmel gefallen.	31) Geld allein macht nicht glücklich.
5) Hunde, die bellen, beißen nicht.	32) Irren ist menschlich.
6) In der Kürze liegt die Würze.	33) Kleider machen Leute.
7) Man muß die Feste feiern, wie sie fallen.	34) Kommt Zeit, kommt Rat.
8) Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben.	35) Lügen haben kurze Beine.
9) Scherben bringen Glück.	36) Man ist so alt, wie man sich fühlt.
10) Über den Geschmack läßt sich nicht streiten.	37) Morgenstunde hat Gold im Munde.
11) Übung macht den Meister.	38) Ohne Fleiß kein Preis.
12) Viele Köche verderben den Brei.	39) Probieren geht über Studieren.
13) Was sich liebt, das neckt sich.	40) Reden ist Silber, Schweigen ist Gold.
14) Wenn zwei sich streiten, freut sich der dritte.	41) Stille Wasser sind tief.
15) Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein.	42) Von nichts kommt nichts.
16) Wer A sagt, muß auch B sagen.	43) Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht auf morgen.
17) Wer nicht hören will, muß fühlen.	44) Was ich nicht weiß, macht mich nicht heiß.
18) Wie gewonnen, so zerronnen.	45) Wer den Pfennig nicht ehrt, ist des Talers nicht wert.
19) Aller Anfang ist schwer.	46) Wer die Wahl hat, hat die Qual.
20) Andere Länder, andere Sitten.	47) Wer rastet, der rostet.
21) Aufgeschoben ist nicht aufgehoben.	48) Wer wagt, gewinnt.
22) Ausnahmen bestätigen die Regel.	49) Wer zuletzt lacht, lacht am besten.
23) Den letzten beißen die Hunde.	50) Wie du mir, so ich dir.
24) Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm.	51) Wie man in den Wald hineinruft, so schallt es wieder heraus.
25) Die Zeit heilt alle Wunden.	52) Wo ein Wille ist, da ist auch ein Weg.
26) Doppelt hält besser.	53) Alter schützt vor Torheit nicht.
27) Einem geschenkten Gaul sieht man nicht ins Maul.	54) Auf Regen folgt Sonnenschein.
	55) Aus den Augen, aus dem Sinn.

- 56) Der Krug geht so lange zu Wasser (zum Brunnen), | bis er bricht.
 57) Der Ton macht | die Musik.
 58) Durch Schaden | wird man klug.
 59) Ehrlich | währt am längsten.
 60) Eigener Herd | ist Goldes wert.
 61) Eigenlob | stinkt.
 62) Ein blindes Huhn | findet auch einmal ein Korn.
 63) Ein Küßchen in Ehren | kann niemand verwehren.
 64) Erst die Arbeit, | dann das Vergnügen.
 65) Es ist noch nicht aller | Tage Abend.
 66) Frisch gewagt | ist halb gewonnen.
 67) Früh übt sich, | was ein Meister werden will.
 68) Gegensätze | ziehen sich an.
 69) Gelegenheit macht | Diebe.
 70) Kleinvieh macht | auch Mist.
 71) Selbsterkenntnis ist der erste | Schritt zur Besserung.
 72) Selbst ist | der Mann.
 73) Träume sind | Schäume.
 74) Wenn man dem Teufel den kleinen Finger gibt, | so nimmt er die ganze Hand.
 75) Wer zuerst kommt, | mahlt zuerst.
 76) Wie man sich bettet, | so schläft man.
 77) Wo gehobelt wird, | fallen Späne.

4. Az értékelésről

4. 1. A kérdőívek értékelésénél a következő kategóriákat különböztettem meg: 1) helyes kiegészítés; 2) hiányzó kiegészítés és 3) helytelen kiegészítés, s ez utóbbi csoporton belül a hibák jellegétől függően még tovább csoportosítottam: a) nyelvtani hibák; b) egy vagy több szónak szinonimával való felcserélése; c) ellentétes értelemben való kiegészítés; d) a közmondás jelentésének visszaadása szabad/alkalmi szókapcsolattal; e) teljesen hibás kiegészítés.

Azokat a kiegészítéseket tekintetem helyesnek, amelyeket Grzybek is megad, illetve felhasználtam a Duden-sorozat 11. kötetét is (1992: *Redewendungen und sprachwörtliche Redensarten*), és az ott megadott variánsokkal egybeeső kiegészítéseket is helyesnek értékeltem. (Így például mindkét alak helyes: *Wer rastet, rostet* – vagy: *Wer rastet, der rostet* – vö. Duden 1992, 568.)

Az inkább helyesírási, mint nyelvtani hibákat figyelmen kívül hagytam (például **Es ist nicht alles Gold, was glänzt* oder **Eigenlob stingt*).

4. 2. A hibás kiegészítések – kissé leegyszerűsítve – két okra vezethetők vissza: 1) a hibák eredhetnek egyrészt hiányos nyelvi/nyelvtani tudásból (például az ige, főnév és melléknév ragozásának, valamint a névelők helytelen használata stb.). Ezeknél a hibáknál irreleváns, hogy itt közmondásokról van szó, mert ezek a hibák bárhol és bármikor előfordulhatnak. A nyelvi/nyelvtani hibáknak megint csak két oka lehet: egyrészt hiányzó/hiányos nyelvi tudás, másrészt pedig a magyar anyanyelv analógiás hatása (például kettős tagadás). 2) A hibák azzal is összefügghetnek, hogy a kiegészítendő nyelvi egységek közmondások. Itt ismét kétféle hibával találkozhatunk: vagy a közmondások egy lényegi tulajdonságát hagyjuk figyelmen kívül – hiányos frazeológiai ismereteink miatt –, vagy pedig a magyar ekvivalens befolyásol bennünket a kiegészítésben. Itt tehát nem az egész nyelvi rendszerre kiterjedő interferencia-jelenségről van szó, hanem a két nyelv egyes frazeológiai egységeinek egymásra hatásáról. A számunkra érdekes hibák ehhez a második csoporthoz tartoznak, ezért bővebben ki fogok térni rájuk. Mivel azonban az első csoport hibái is igen tanulságosak, néhányat megemlítek.

Hiányos nyelvtani tudás okozza a megannyi hibát az előjárószó-használatban, például: **Eine Hand wäscht den anderen*. Sokszor azonban a grammatikai hibák interferenciális hatásra vezethetők vissza, például: **Der Krug geht so lange zu Wasser*

(zum Brunnen), bis er nicht bricht, azaz majdhogynem szó szerint a magyar megfelelő fordításaként: *Addig jár a korsó a kútra, míg el nem törik.*

A tagadásnál előforduló szórendi hibák megint csak a magyar analógiás hatásával magyarázhatók, s ezek még a negyedéves hallgatóknál is nem egyszer előfordulnak, például: **Hunde, die bellen, nicht beißen.*

A leggyakoribb hibák úgy keletkeztek, hogy a hallgatók egy vagy olykor több szót is másokkal cseréltek fel, figyelmen kívül hagyva a közmondások egyik elemi tulajdonságát, mely lexikális stabilitásukban, állandóságukban áll. Ezért helytelenek a következő kiegészítések: **Alter schützt vor Dummheit nicht* (helyesen: *Torheit*); **Über den Geschmack läßt sich nicht diskutieren* (helyesen: *streiten*); **Es ist nicht alles Gold, was leuchtet* (helyesen: *glänzt*); **Gelegenheit macht den Einbrecher* (helyesen: *Diebe*); **Andere Länder, andere Küche / Häuser / Trachten / Leute / Menschen / Traditionen / Bräuche / Gewohnheiten/* (helyesen: *Sitten*); **Morgenstunde hat Geld im Munde* (helyesen: *Gold*); **Erst die Arbeit, dann die Erholung / das Spiel / die Freiheit* (helyesen: *das Vergnügen*).

Azokat a megoldásokat sem fogadtam el, melyekben a kodifikálttól eltérő grammatikai konstrukció szerepel, például: **Eigenlob ist stinkend* (helyesen: *stinkt*).

A következő példánál a szócsere a közmondás új, korszerű okkasionális variánsát hozta létre: **Wer den Pfennig nicht ehrt, soll er keine Mark kriegen; *Wer den Pfennig nicht ehrt, verdient die Mark nicht.*

A kodifikált alak szavainak cseréje egy parodisztikus variánst (német elnevezéssel: *Antispruchwort*) hozott létre a következő példában: **Der Krug geht so lange zu Wasser, bis er hineinfällt.* A legviccesebb megoldás egy végzős hallgatótól származik: **Ein blindes Huhn findet auch den Hahn.*

5. Interferenciális hibák

A továbbiakban néhány olyan szemléletes példát veszek sorra, amelyek a magyar közmondás-megfelelők interferenciális hatására keletkeztek:

1) Mindössze 2 elsőéves és 11 végzős hallgató egészítette ki helyesen a következő közmondást: *Stille Wasser sind tief* (vö. Duden 1992, 783). A legtöbben (összesen 34-en) ezt a megoldást adták: **Stille Wasser wäscht den Ufer*, ami egyértelműen a magyar megfelelő tükörfordítása: *Lassú víz partot mos* (vö. O. Nagy 1976, 728). Mivel a magyar *part*-nak a németben több ekvivalense is van (*das Ufer, der Strand* és *die Küste*), más (sokszor nyelvtanilag is hibás) analóg kiegészítés is született, pl.: **Stille Wasser wäscht die Küste.*

2) A magyar *Hallgatni arany* (, *beszélni ezüst*) analógiás hatásával magyarázható a következő hibás kiegészítés is: **Reden ist Silber, Hören ist Gold.* A hallgatók lefordították a magyar ekvivalenst németre, csak hogy a *hallgatni* igének a németben két megfelelője van: *hören* és *schweigen*. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy az ilyen hibák is mutatják annak a szükségességét, hogy a némettanár-képzésben nagyobb hangsúlyt kell fektetnünk a fordításelmélet- és gyakorlat oktatására. Ennek hiányosságait mutatja a következő példa is: **Ein blindes Huhn findet auch ein Auge / findet Augen auch / kann auch ein Auge finden.* Ilyen példák segítségével kell a különböző ekvivalenciátípusokat tárgyalni és gyakorolni a hallgatókkal.)

3) A *Kleider machen Leute* közmondást a hallgatók nagy része így egészítette ki: **Kleider machen Menschen* (vagy gyakran nyelvtani hibával: **Kleider machen*

Mensch, vagy abszolút hibásan: **Kleider machen Mann*). A hiba egyrészt abból adódik, hogy a hallgatók a *Mensch* főnév két többes számú alakja közül az általánosabb jelentésű *Menschen* alakot használják, másrészt pedig a magyar ekvivalens is ludas, amelyben az *ember* egyes számban szerepel: *Ruha teszi az embert* (vö. O. Nagy 1976, 584). Az olyan hibás megoldásokban, mint **Kleider machen die Leute* megintcsak a magyar ekvivalens határozott névelőjének analógiás hatásáról van szó. Ennél az adatnál a hallgatók többsége éppen az ellenkező jelentésű közmondást adta meg: **Kleider machen die Menschen nicht*. A magyarban ugyanis mindkét közmondás él: *Ruha teszi az embert és nem a ruha teszi az embert* (O. Nagy 1976, 584).

4) A magyar ekvivalens analógiás hatását figyelhetjük meg az *Einem geschenkten Gaul sieht man nicht ins Maul* közmondáshoz megadott hibás kiegészítéseknél is, pl.: **Einem geschenkten Gaul schaue nicht die Zähne / darf man nicht die Zähne sehen*.

5) Az *Irren ist menschlich* közmondást a megkérdozettek számtalan esetben így egészítették ki: **Irren ist eine menschliche Sache* (vagy szóösszetétellel: **Irren ist Menschensache*), ami egy az egyben a magyar megfelelő fordítása: *Tévedni emberi dolog* (vö. O. Nagy 1976, 673).

6) A talán legszemléletesebb példa az interferenciára az *Einmal ist keinmal* közmondás esetében figyelhető meg, melyet több hallgató a megadott *einmal* szó után így egészített ki: **Einmal Hopp, andersmal Kopp*. Ez egy magyar közmondás közvetlen átültetése németre: *Egyszer hopp, máskor [másszor] kopp* (vö. O. Nagy 1976, 289).

7) A *Der Klügere gibt nach* közmondás kiegészítését is befolyásolta a magyar megfelelő: *Okos enged, szamar szenved* (vö. O. Nagy 1976, 514), így keletkeztek az ilyen kiegészítések: **Der Klügere läßt, der Dummere leidet*.

8) A magyarban jól ismert a következő frazeologizmus (nem közmondás!): *Eső után köpönyeg* = 'elkésett, s ezért már nem hasznosítható segítség, különösen olyan mentő ötlet, tanács, amelyre a baj bekövetkezése előtt lett volna szükség.' (vö. O. Nagy 1976, 180). Ennek a mintájára született a német közmondás helytelen kiegészítése: **Auf Regen folgt Mantel / Regenmantel* (statt *Sonnenschein*). (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a két közmondás jelentése merőben más. A német közmondásé: 'a rossz idők, bajok után mindig minden jobbra fordul' – vö. DUW 1989, 1230: 'auf schlechte Zeiten folgen immer auch wieder gute'.)

9) A következő példa szintúgy szemléletesen mutatja az interferenciális hatást: 57 helyes megoldás mellett 113 hibás megoldást kaptam itt a 200 hallgatótól, ami egyértelműen magyar hatást mutat. A korrekt forma így hangzik: *Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm*. A magyar ekvivalens: *Az alma nem esik messze a fájától* (vö. O. Nagy 1976, 42). Ez a minta hatott a német formára s így keletkezett a következő megoldás: **Der Apfel fällt nicht weit vom Baum / von seinem Baum*.

6. A közmondások ismertségéről

Annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy a német parömiológiai minimumból melyek a hallgatók számára ismertek, először is meg kell húznunk egy úgynevezett toleranciahatárt, amelyen túl a közmondásokat ismertnek tekintjük. Ha megtartjuk a Grzybek által is alkalmazott 95%-os határt, akkor az eredmény a következő: a 100 elsőéves hallgató kérdőíveit figyelembe véve egyetlen közmondás sem éri el ezt a határt, s a végzősöknél sem sokkal jobb a helyzet: egy közmondás éppen a határon van: *Ende gut, alles gut*, és a legismertebb közmondást 98 hallgató tudta helyesen kiegészí-

teni: *Aller Anfang ist schwer*. Ez az eredmény még szerényebbnek bizonyul, ha figyelembe vesszük, hogy mindkét közmondásnak megvan az ekvivalense a magyarban: *Minden jó, ha a vége jó; Minden kezdet nehéz*. Joggal feltételezhető tehát, hogy a hallgatók a megfelelő magyar közmondásokat ültették át németre.

Ha tehát egyáltalán beszélni akarunk a német parömiológiai minimum ismertségről, akkor a toleranciahatárt drasztikusan le kell szállítanunk. Ha ezt 60%-nál húzzuk meg, akkor az elsőéveseknél a következő három közmondást tekinthetjük ismertnek: 1) *Aller Anfang ist schwer* (83%); 2) *Ende gut, alles gut* (81%) és 3) *Übung macht den Meister* (74%). Az elsőéves hallgatóknál az összes többi közmondás ismertségi szintje 60% alatt volt.

Nézzük most a felsőévesek által kitöltött kérdőíveket! Náluk – a várakozásoknak megfelelően – némileg jobb az eredmények: 16-ra tehető azoknak a közmondásoknak a száma, amelyeket a végzős hallgatók legalább 60%-a helyesen egészített ki.⁶

1) <i>Aller Anfang ist schwer</i> . (98%)
Minden kezdet nehéz.	8) <i>Hunde, die bellen, beißen nicht</i> . (81%)
Amelyik kutya ugat, az nem harap.
2) <i>Ende gut, alles gut</i> . (95%)
Minden jó, ha a vége jó.	9) <i>Übung macht den Meister</i> . (79%)
Gyakorlat teszi a mestert.
3) <i>Reden ist Silber, Schweigen ist Gold</i> . (92%)
Hallgatni arany (, beszélni ezüst).	10) <i>Wer die Wahl hat, hat die Qual</i> . (74%)
4) <i>Wer wagt, gewinnt</i> . (87%)
Aki mer, az nyer.	11) <i>Kleider machen Leute</i> . (69%)
Ruha teszi az embert.
5) <i>Eine Hand wäscht die andere</i> . (86%)
Kéz kezét mos.	12) <i>Der Klügere gibt nach</i> . (66%)
Okos enged, számár szenved.
6) <i>Es ist nicht alles Gold, was glänzt</i> . (86%)
Nem mind arany, ami fénylik.	13) <i>Lügen haben kurze Beine</i> . (65%)
Könnyebb utolérni a hazug embert, mint a sánta kutyát.
7) <i>Wer zuletzt lacht, lacht am besten</i> . (82%)
Az nevet igazán (v. legjobban), aki utoljára nevet.	14) <i>Wer A sagt, muß auch B sagen</i> . (60%)
Aki á-t mond, mondjon b-t is.
	15) <i>Irren ist menschlich</i> . (60%)
Tévedni emberi dolog.

Ezt a listát véleményem szerint ki kell egészíteni azokkal a közmondásokkal, amelyeket noha nem teljesen korrekt módon, ugyanakkor igen nagy számban egészítettek ki a hallgatók:

- 17) *Wer anderen eine Grube gräbt, fällt selbst hinein*. (57% jó – 30% pontatlan)
Aki másnak vermet ás, maga esik bele.
- 18) *Ausnahmen bestätigen die Regel*. (38% jó – 55% pontatlan)
A kivétel erősíti a szabályt.
- 19) *Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm*. (33% jó – 65% pontatlan!)
Az alma nem esik messze a fájától.
- 20) *Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben*. (31% jó – 37% pontatlan)
Nyugtával [fogytán vagy (nap) lementével vagy múltával] dicsérd a napot!
- 21) *Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht auf morgen!!* (23% jó – 44% pontatlan)
Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra!
- 22) *Andere Länder, andere Sitten*. (22% jó – 42% pontatlan)
Ahány ház, annyi szokás.

- 23) *Erst die Arbeit, dann das Vergnügen.* (15% jó – 42% pontatlan)
Munka után édes a pihenés.
- 24) *Die Zeit heilt alle Wunden.* (10% jó – 47% pontatlan)
Az idő minden sebet begyógyít.
- 25) *Gelegenheit macht Diebe.* (5 % jó– 59% pontatlan)
Alkalom szüli a tolvajt.

A felsorolásból egyértelműen kiviláglik, hogy a 25 közmondás közül, amelyek a végzős hallgatók többsége számára (legalábbis viszonylagosan) ismertek, egy kivételével mindegyiknek megvan a teljes vagy részleges ekvivalense a magyarban. Ezeket a hallgatók minden bizonnyal ismerik, ugyanis ha összehasonlítjuk őket a magyar parömiológiai minimummal a következő eredményt kapjuk:⁷ a felsorolt 24 magyar közmondás közül 20 a magyar parömiológiai minimum része, azaz a magyar anyanyelvi beszélők 95,2%-100%-a számára ismertek. (Nyelvi kompetenciám szerint a maradék négy közmondás is általánosan ismert és gyakran használt, még ha Litovkina eredményei szerint nem is tartoznak a magyar parömiológiai minimumhoz.)

Megvizsgáltam azt is, mely közmondások csaknem teljesen ismeretlenek a hallgatók számára. Összesen 15 közmondást csak egy-két, azaz kevesebb mint 5 végzős hallgató tudott helyesen kiegészíteni:

1) <i>Es ist noch kein Meister vom Himmel gefallen.</i>	9) <i>Früh übt sich, was ein Meister werden will.</i>
2) <i>Man muß die Feste feiern, wie sie fallen.</i>	10) <i>Kleinvieh macht auch Mist.</i>
3) <i>Wer nicht hören will, muß fühlen.</i>	11) <i>Selbsterkenntnis ist der erste Schritt zur Besserung.</i>
4) <i>Probieren geht über Studieren.</i>	12) <i>Selbst ist der Mann.</i>
5) <i>Aus den Augen, aus dem Sinn.</i>	13) <i>Träume sind Schäume.</i>
6) <i>Ehrlich währt am längsten.</i>	14) <i>Wer zuerst kommt, mahlt zuerst.</i>
7) <i>Eigener Herd ist Goldes wert.</i>	15) <i>Wo gehobelt wird, fallen Späne.</i>
8) <i>Es ist noch nicht aller Tage Abend.</i>	

Kettővel egyetlen hallgató sem tudott megbirkózni:

16) <i>Wie man in den Wald hineinruft, so schallt es wieder heraus.</i>	17) <i>Ein Küßchen in Ehren kann niemand wehren.</i>

Mivel a hallgatók német parömiológiai minimumban való viszonylagos jártassága – mint láttuk – voltaképpen magyar anyanyelvük hatásának köszönhető, könnyen kikövetkeztethető, miért teljesen ismeretlen számukra néhány német közmondás. Ezeknek ugyanis nincsen magyar ekvivalensük, vagy ha fellelhető is valamiféle funkcionális ekvivalens, ezt a megkérdezettek nem asszociálják, mivel a közmondás alapjául szolgáló kép a némettől merőben eltér. Így pl. az előbb említett első példánk magyar funkcionális megfelelője így hangozhatnék: *Amilyen az adjonisten, olyan a fogadjisten.* Mindehhez hozzájárul még az is, hogy néhány német közmondás magyar funkcionális ekvivalense már régies vagy nagyon ritkán használatos, így például az ugyancsak ismeretlennek bizonyult német közmondás *Aus den Augen, aus dem Sinn* magyar ekvivalense: *Amit a szem nem lát, a szív hamar felejt.*

7. Összegzés és további feladatok

Végezetül visszakanyarodom oda, ahonnan vizsgálatom indult: noha ma már közismert és elismert tény, hogy a frazeologizmusok, így a közmondások ismerete az idegen nyelvi kompetencia része, e meggyőződés és az oktatási gyakorlat között hatalmas szakadék húzódik. Mint ahogy a vizsgálatból kiderült, a német szakos magyar hallgatók a német parömiológiai minimumnak csupán egy kicsiny töredékét ismerik úgy-ahogy. Az eredmények röviden a következőképpen összegezhetők: *A német közmondások (megközelítően helyes) kiegészítése a német szakos magyar hallgatóknál jórészt a megfelelő magyar közmondások ismeretén alapult, a kiegészítések anyanyelvi transzfer következtében, tükörfordításként keletkeztek azáltal, hogy az anyanyelvi interlingvális ekvivalenseket átültették németre. Egyértelműen erre utalnak az interferenciából fakadó hibák is. A magyar ekvivalensek pedig azért ismertek a megkérdezettek számára, mert azok a magyar parömiológiai minimum részét képezik.*

Az eredmények magukban hordozzák a további feladatokat. Mindenekelőtt a *hogyan* és a *mennyit* kérdését kell megválaszolni. A *hogyan* ma már nem okoz nehézséget, hiszen több úgynevezett *Lernwörterbuch* is rendelkezésünkre áll, melyek lehetővé teszik, hogy a frazeologizmusokat ne csak becsempésszük az oktatásba, hanem szisztematikusan tárgyaljuk őket.⁸ A *mennyi* kérdése annak eldöntését jelenti, hogy milyen kritériumok alapján kell kiválasztanunk a megtanítandó frazeologizmusokat. Elsődleges szempontnak tekintem a funkcionális-kommunikatív relevanciát, tehát hogy a német anyanyelvi beszélők mely frazeologizmusokat ismerik a leginkább és használják a leggyakrabban. A hallgatók nyelvi kifejezőképességének fejlesztéséhez tehát első lépés lehetne egy frazeológiai bázis elsajátíttatása, amelynek a legfontosabb szólások mellett a tárgyalt parömiológiai minimum elengedhetetlen részét képezné.

JEGYZETEK

1. Frazeológiai ismereteken itt elsősorban nem elméleti ismereteket értek, hanem az egyes frazeologizmusok ismeretét, azoknak korrekt formában és jelentésben való aktív használatát.
2. A felmérés eredményeiről német nyelven beszámoltam a *DUFU* 1998/3-as számában (vö. Forgács 1998).
3. A közmondások – a szólások, a szállóigék és a szokványos kifejezésmódok mellett – az állandósult szókapcsolatok egyik csoportját alkotják. Egy általános érvényű – vagy annak vélt – életigazságot, bölcsességet, tapasztalatot fogalmaznak meg mondat formájában. A közmondásokat néhányan kirekesztik a frazeologizmusok közül, aminek egyrészt az az oka, hogy a frazeológiát a lexikológia részeként tartják számon, s így a mondatértékű állandósult szókapcsolatok nem tartoznak vizsgálódási körükbe (vö. Juhász 1980, 91). Másrészt oka lehet a közmondások kirekesztésének az is, hogy azok nem mindig idiomatikusak (pl. *Irren ist menschlich* – Tévedni emberi dolog). A közmondás definíciójához vö. Detje 1995, 97; Mackensen 1979, 86; O. Nagy 1976, 12; a közmondás más mondatformájú kapcsolattól való elhatárolásához vö. pl. Fleischer 1982, 80; Fleischer – Hartung – Schildt – Suchsland 1983, 314; Szemerkenyi 1988, 229.
4. A kérdőívet a hallgatók név nélkül töltötték ki. Nemük irreleváns volt, hiszen a fiú germanista hallgatók aránya – mint a fiú hallgatók aránya a bölcsészkarokon általában – elenyésző a lányokéhoz viszonyítva.

5. Ebben az összefüggésben meg kell említeni Permjakov munkáit az orosz parömiológiai minimumra vonatkozóan, annál is inkább, mert ezek módszertani szempontból Grzybek számára is iránymutatóak voltak (Permjakov vizsgálatairól vö. Krikmann 1986). A parömiológiai minimum kérdése a közmondás-gyűjtemények összeállításánál is felmerül: mivel a gyűjteményekbe lehetetlen egy nyelv (vagy kultúra) minden közmondását felvenni, a szótárírók megpróbálják a leggyakoribbakat összegyűjteni, melyeket majdnem mindenki ismer.
6. A zárójelben szereplő szám jelzi, hogy a végzős hallgatóknak hány százaléka adott helyes – illetve lentebb: jó és pontatlan – megoldást. A német közmondások után közlöm – amennyiben lehetséges – azok magyar ekvivalenseit is.
7. A magyar parömiológiai minimumra vonatkozóan vö. Litovkina (1996) vizsgálati eredményeit.
8. Feltétlenül ajánlom Hessky és Ettinger (1997) munkáját, amely nemcsak szótár, hanem egyben gyakorlókönyv is. A különböző típusú gyakorlatok és feladatok alkalmassá teszik a könyvet arra, hogy mind aktív, mind pedig passzív szótárként sokoldalúan felhasználható legyen a frazeológiai oktatásban. A megoldási kulcs individuális tanulást is lehetővé tesz.

IRODALOM

- Detje, Frank (1995): Die Bedeutung der Sprichwörter für das menschliche Handeln. In: *Proverbium, Yearbook of International Proverb Scholarship* vol. 12, pp. 97–118.
- Duden 1992 = Duden Bd. 11: *Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*. Szerk. és átdolg. G. Drosdowski und W. Scholze-Stubenrecht, Dudenverlag: Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich
- Fleischer, Wolfgang (1982): *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. VEB Bibliographisches Institut: Leipzig
- Fleischer, Wolfgang – Hartung, Wolfdietrich – Schildt, Joachim – Suchsland, Peter (szerk.) (1983): *Kleine Enzyklopädie "Deutsche Sprache"*. Leipzig
- Forgács Erzsébet (1998): Zur Bekanntheit deutscher Sprichwörter unter ungarischen Germanistikstudenten. Ergebnisse einer Fragebogenstudie. In: *Deutschunterricht für Ungarn*, vol. 1998, nr. 3, pp. 42–58.
- Frey, Christa – Herzog, Annelies – Michel, Arthur – Schütze, Ruth (1970): *Deutsche Sprichwörter für Ausländer. Eine Auswahl mit Beispielen*. VEB Verlag Enzyklopädie: Leipzig
- Grzybek, Peter (1991): Sinkendes Kulturgut? Eine empirische Pilotstudie zur Bekanntheit deutscher Sprichwörter. In: *Wirkendes Wort* vol. 1991, nr. 2, pp. 239–264.
- Hessky Regina – Ettinger, Stefan (1997): *Deutsche Redewendungen: ein Wörter- und Übungsbuch für Fortgeschrittene*. Gunter Narr Verlag: Tübingen
- Juhász József (1980): A frazeológia mint nyelvészeti diszciplína. In: Rácz Endre – Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szókészlettana és jelentéstana köréből*. Tankönyvkiadó: Budapest, pp. 79–97.
- Krikmann, Arvo (1986): *Паремнологические эксперименты. Г.Л. Пермякова*. Tallin.
- Litovkina Anna, Tóthné (1996): Parömiológiai felmérés Magyarországon (Milyen formában és változatban élnek a legismertebb közmondások, és mi határozza meg az ismeretüket?) In: *Magyar Nyelv* vol. 1996, nr. 4, pp. 439–458.
- Mackensen, Lutz (1985): *Gutes Deutsch in Schrift und Rede* Prisma Verlag: Gütersloh
- O. Nagy Gábor (1976): *Magyar szólások és közmondások*. Gondolat: Budapest
- Szemerényi Ágnes (1988): Közmondás és szólás (proverbium). In: *Magyar Néprajz V. Népköltészet*. Akadémiai Kiadó: Budapest, pp. 213–237.